

Palócz Márk¹

Közel-Kelet, Közép-Kelet vagy Nyugat-Ázsia? A világ történéseinek epicentruma?

Recenzió Nagyné Rózsa Erzsébet *A sokszínű Közel-Kelet*² című művéről

A Közel-Kelet a civilizációk bölcsője,³ ahol az évezredek során többféle nép – többek között az Al Ubaid-i és a Dzsemdet-Naszr népek, a sumírok, az akkádok, a pártusok, az asszírok és még sokan mások – cserélt hazát, ezáltal a harcok és a háborúk folyamatosan jelen voltak a régióban, amelyeket hosszabb-rövidebb békeidőszakok követtek. Ahhoz, hogy megértsük ezt a régiót – amelyet számos névvel illetnek, attól függően, hogy melyik kontinens szemszögéből nézzük: *Közel-Kelet* Európából, *Közép-Kelet* (Middle East) az Amerikai Egyesült Államokból és *Nyugat-Ázsia* Kínából tekintve – és az itt zajló folyamatokat, ismernünk kell annak történelmét, kultúráit, vallásait, társadalmait és minden más tényezőjét is, hogy lássuk az idők folyamán ismétlődő tendenciákat, és képesek legyünk jövőbeli prognózisokat megfogalmazni. Nagyné Rózsa Erzsébet könyve, *A sokszínű Közel-Kelet* arra a feladatra vállalkozik, hogy megismertesse olvasójával a térség újkori történetét, vallási és társadalmi berendezkedésének rendszerét, a régió történéseit és államainak kapcsolatát.

A könyv szerzője jelenleg a Nemzeti Közzolgálati Egyetem egyetemi tanáraként és a Magyar Tudományos Akadémia Világgazdasági Intézet tudományos főmunkatársaként dolgozik. Egyetemi tanulmányait az Eötvös Loránd Tudományegyetemen végezte angol és sémi filológia/arab alapszakon és iranisztika mesterszakon. A Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetemen doktorált a nemzetközi kapcsolatok tudományából, illetve ebből a diszciplínából szerezte meg habilitációját is a Budapesti Corvinus Egyetemen. 2021-ben vált a Magyar Tudományos Akadémia doktorává. Több felsőoktatási intézményben – többek között az Eötvös Loránd Tudományegyetemen, a Kodolányi János Főiskolán, a Budapesti Műszaki Egyetemen, a Pécsi Tudományegyetemen, a Budapesti Corvinus Egyetemen, a Nemzeti Közzolgálati Egyetemen és a Babes-Bolyai Tudományegyetemen – tart kurzusokat teljes állású oktatóként vagy vendégelőadóként. Kutatási területei a Közel-Kelet politikai és társadalmi folyamatai, az euromediterrán együttműködés, a nukleáris fegyverkorlátozás, az iráni atomprogram és az azt övező vita, illetve az iszlám és migráció, muszlim kisebbségek Európában.

¹ Palócz Márk a Pécsi Tudományegyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar Interdiszciplináris Doktori Iskola Politikatudományi Program doktori hallgatója.

² Nagyné Rózsa Erzsébet (2025): *A sokszínű Közel-Kelet*. Budapest: Osiris.

³ Több kutató munkájában hasonlóan vélekedik a Közel-Keletről. Lásd többek között: Tárk Meszár (2024): *Az arab észjárás*. Budapest: Dream Vision 47; Frankopan, Peter (2015): *The Silk Roads. A New History of the World*. London: Bloomsbury; Bourke, Stephen (2008): *The Middle East: The Cradle of Civilization Revealed (Ancient Civilizations)*. Lane Cove, NSW, Australia: Global Book.

A *sokszínű Közel-Kelet* puha kötésű, kis méretű, 246 oldalas könyv. Borítóján egy halvány Sárga alapszínű, oszmán kori izniki kerámiacsempének (esetleg edénynek) kék-piros-zöld színekből álló díszítéseivel találkozunk. A könyv címe figyelemfelkeltő: előre- vetíti, hogy a témában nem jártas olvasó a Közel-Keletről alkotott előítéletét megdönti, miszerint az homogén régió, ahol egyfajta nép és annak kultúrája, illetve egyfajta vallás (az iszlám) található csak meg. A Közel-Kelet, ahogy a cím is állítja, sokszínű: történelme összetett; népek sokasága – arabok, irániak és perzsák, izraeliták, kurdok, bербerek és törökök többek között – lakik a térségben; vallások és azok válfajai – például a három monoteista vallás – képviseltek magukat; nyelvek kavalkádja (példáék a perzsa és a héber), de legfőképp az arab nyelv⁴ és dialektusai vannak jelen.

A könyvet átlapozva feltűnő, hogy az író vizuális elemekkel – térképekkel, ábrákkal és táblázatokkal – igyekszik fűszerezni az olvasási élményt. Noha tudományos munkáról van szó, amely nem kevés kutatáson alapul, nem található benne egyetlen hivatkozás sem, illetve a forrásmegjelölések is hiányoznak – ez egy tudósnak, kutatónak zavaró tényező lehet. Azonban mindenképp érdemes megemlíteni, hogy a könyv végén a szerző össze- állított egy ajánlott szakirodalomlistát a Közel-Kelet témájában elmélyedni vágyóknak.

Nagné Rózsa Erzsébet a bevezetést követően kitér a Közel-Kelet sokszínűségeire: az ott élő etnikumokra, a vallásokra és az adott vallások politikára tett hatásaira. Ezt követően az identitástudat kérdését taglalja, amelyben nagy szerepet játszik az arab naci- onalizmus, az európai modernizáció és nem utolsósorban (megint csak) a vallás. A mű további részében olvashatunk az arab–izraeli konfliktusról és a palesztinkérdésről; az iszlám forradalomról és az Iráni Iszlám Köztársaságról; Irakról; az arab tavaszról; az Iszlám Államról; a közép- és nagyhatalmak, illetve a Közel-Kelet regionális hatalmainak szerep- vállalásairól; a térség napirendjén szereplő eseményekről; és végül a várható (új) amerikai közel-keleti politikáról.

A közel-keleti térség a nemzetközi rendszeren belül önmagában (is) teljes egészet alkot: a helyi történések a világ valamennyi országára hatással vannak politikai, gazdasági és biztonsági szempontokból egyaránt. Ilyen események sorozata volt például a 2011-ben fellángolt arab tavasz és a szíriai polgárháború kitörése által okozott 2015-ös migrációs válság (Európa migrációs kihívása) is, amely során a közel-keleti régió újra felértékelődött, és azóta is napirenden van, főleg azért, mert az innen érkező migránsok (menedék- kérők, átmeneti bevándorlók, illegális migránsok stb.) Európa szárazföldi határain belül tartózkodnak. Nagné Rózsa Erzsébet 14 millió főre becsüli azok számát, akik hazájukat elhagyni kényszerültek (úticéljük nem csupán Európa, hanem a szomszédos öböl-menti országok, Törökország vagy egyéb más országok voltak), bár azt is megemlíti, hogy számuk ennél sokkal nagyobb is lehet (237).

A szerző a 174. oldalon úgy vélekedik, hogy „ma [a közel-keleti térségből érkezettek közül] Európában a szíriaiak alkotják a legnagyobb menekültcsoportot (számuk megha- ladja az egymilliót)”, majd a 176. oldalon azzal folytatja, hogy „egyes európai országoknak a háborús viszonyok elől menekülő szíriaiak befogadására való készsége láttán sokan szíriainak vallották magukat, akkor is, ha esetleg Közép-Ázsiából Érkeztek.” Ez esetben

⁴ Az arab nyelvet és annak dialektusait megközelítőleg 420 millióan beszélik világszerte.

az olvasóban felmerül a kérdés, honnan lehet pontosan tudni, hogy ténylegesen egymillió szíriairól beszélhetünk, vagy ezt a számot kezeljük fenntartásokkal? Ebből a szempontból a hivatkozások hiánya elveszi az adatok ellenőrzésének lehetőségét.

Az író bemutatja könyvében a Közel-Kelet legfontosabb és legmeghatározóbb eseményeit, mint például a palesztinkérdést, ami a közel-keleti rend vagy éppen rendetlenség meghatározó kérdése és „a hivatalos arab politikai napirend legfontosabb ügye” (181); vagy éppen az iráni nukleáris programot, amely „immár két évtizede a nemzetközi napirenden szerepel” (190); ezenfelül még mélységében kitér az Ábrahám-megállapodásokra, amely egyezmények Izrael legitimitását hivatottak megpecsételni a Közel-Keleten (220), és amelyeknek folyamatát a 2023. október 7-én a Hamász által elkövetett terrortámadás felfüggesztette, némely esetben visszajára fordította.

Összegzésképp, a fent olvasottak tükrében megállapítható, hogy Nagyné Rózsa Erzsébet könyve ismeretanyagban gazdag, ami mind a Közel-Kelettel foglalkozóknak, mind a téma iránt érdeklődőknek hasznos olvasmányul szolgálhat. A könyvet ajánlom mindazoknak, akik szeretnének ismereteket szerezni a térség összetettségéről, és jobban meg szeretnék érteni azt.